

01.

Kronologija i kontekst arheoloških istraživanja vučedolskoga naselja u Vinkovcima

Vinkovci su smješteni na povoljnome geografskom položaju na sjevernome rubu Bosutske nizine, na prirodnome prijelazu između Đakovačkoga i Vukovarskoga prapornog ravnjaka, okruženi plavnim nizinama rijeka Bosuta, Ervenice i Vuke. Prva prapovijesna naselja u Vinkovcima nastaju na lijevoj obali Bosuta, čija je nadmorska visina od 88 do 90 m znatno viša od desne, čime je područje zaštićeno od stalnih poplava i pogodno za naseljavanje.

Na prostoru današnjega grada zabilježeno je nekoliko velikih prapovijesnih naselja, a najvažnije među njima višeslojno je utvrđeno naselje na telu Tržnica u središtu Vinkovaca. Naselje je smješteno na povišenoj lijevoj obali Bosuta, na najsjevernijem meandru rijeke, u dužini većoj od 500 metara, čiju prirodnu granicu čini potok Ervenica, koji se s jugoistočne strane tela ulijeva u Bosut.

Drugo prapovijesno naselje, Ervenica, nalazi se na lijevoj obali istoimenoga potoka i nizvodno se proteže uz tok Bosuta prema sjeverozapadu u dužini većoj od jednog kilometra. Naselje na Krnjašu nadovezuje se na lokalitet Tržnica, čineći njegovu zapadnu granicu, a smješteno je na blago povišenome terenu neposredno uz lijevu obalu Bosuta, na povoljnome položaju u odnosu na riječni tok. Prostire se od ušća nekadašnjega manjeg vodotoka u Bosut (sjeveroistočna granica) do Istočne obilaznice grada Vinkovaca. Zahvaljujući starim vojnim kartama iz 18. i 19. stoljeća moguće je prepoznati tok Ervenice, njegov utok u Bosut i paleovodotoke koji su u prošlosti oblikovali prirodne granice ovih naselja (Sl. 1.1.).

Iako su tragovi života na telu Tržnica prisutni još od mlađega kamenog doba i starčevačke kulture, naselje svoj konačni oblik dobiva tek u vučedolsko vrijeme (Dimitrijević 1979c: 281). Upravo takav razvoj naselja na telu Tržnica čini ga jednim od ključnih lokaliteta za razumijevanje prapovijesne naseljenosti vinkovačkoga prostora i za rekonstrukciju kulturnih procesa koji su oblikovali prapovijesni krajolik toga dijela Slavonije.

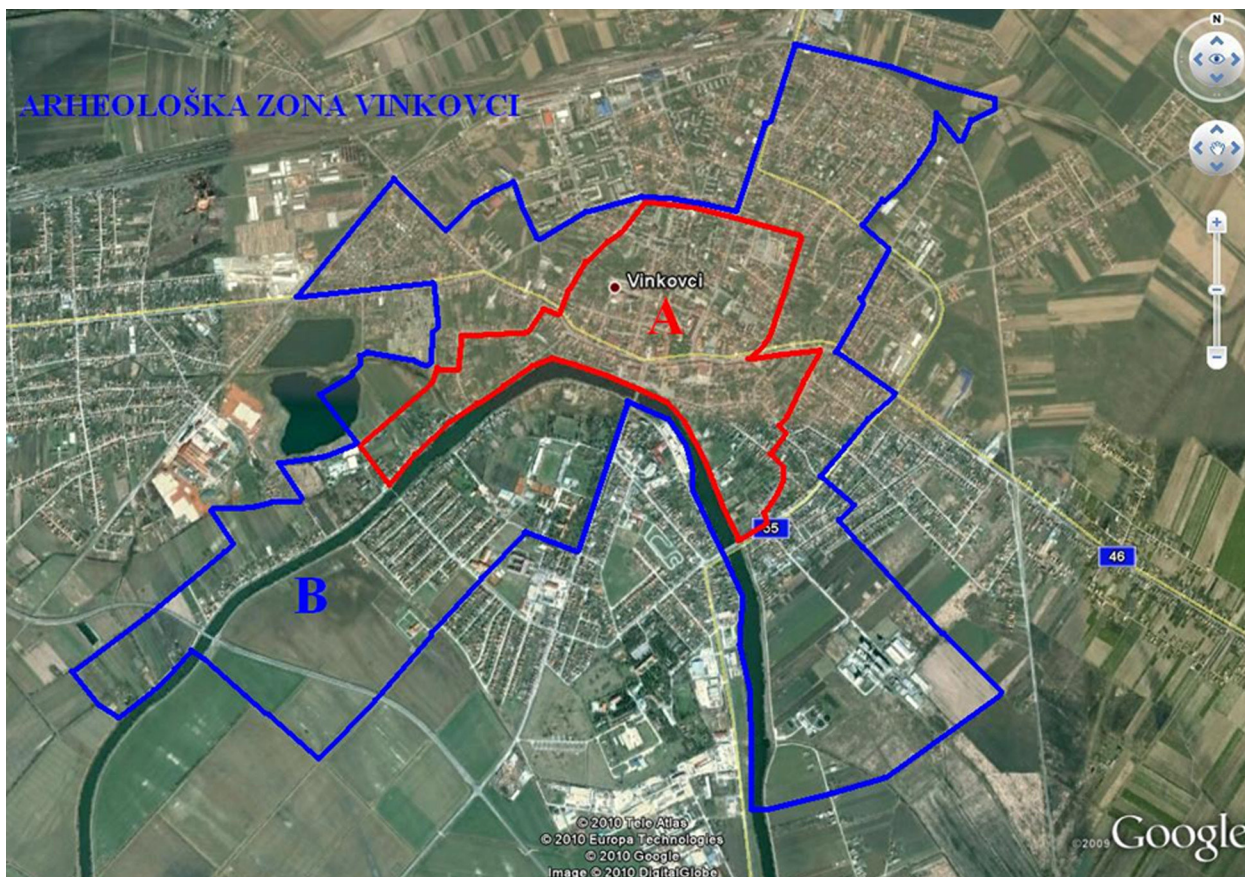
Slika 1.1. Vinkovci na karti prve vojne izmjere 1780. s rasterom naselja na telu Tržnica (<https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-slavonia-mf/>, pristupljeno 8. 12. 2025.)

1.1. Problematika zaštitnih arheoloških iskopavanja u zaštićenoj zoni grada Vinkovaca

Vinkovci su od 21. 11. 1972. godine zaštićeni i registrirani arheološki lokalitet te upisani u Registar nepokretnih spomenika kulture kao Arheološka zona Vinkovci pod brojem Z-4447. Arheološka se zona 2005. godine revidira na skoro cijeli grad. Od 2009. lokalitet je prema registraciji iz 1972. definiran kao Arheološka zona „A“, površine 1 191 720 m². Unutar zone „A“ svi građevinski radovi koji zahtijevaju zemljane radove prethodno moraju proći arheološka istraživanja, dok se u zoni „B“, ovisno o dosadašnjim spoznajama, provode sondažna arheološka istraživanja ili samo arheološki nadzor nad zemljanim radovima. Zona B, površine 4 754 113 m², obuhvaća površine istočne, sjeverne, zapadne i južne rimske nekropole, šire područje Ervenice i Trbušanaca, šire područje Krnjaša, Feldban, Maricu, Pjeskane, Kanovce, Vrtno naselje i Baricu. Ukupna površina Arheološke zone Vinkovci danas iznosi gotovo 6 ha, odnosno 5 945 833 m² (Sl. 1.2.).

Do početka 2000-ih metodologija zaštitnih arheoloških istraživanja unutar arheološke zone temeljila se na iskopavanju do dubine predviđene građevinskim projektom, a ne do završetka arheoloških slojeva. Istraživanja su se pritom najčešće provodila isključivo na prostoru temelja, stopa ili podruma, koji obično nisu obuhvaćali cjelokupnu površinu budućega objekta. Danas se u arheološkoj zoni A, kojoj pripada i područje Duge ulice, primjenjuje metodologija iskopavanja do zdravice na cijeloj površini planiranoga zahvata.

Slika 1.2. Arheološki zaštićena zona Vinkovaca

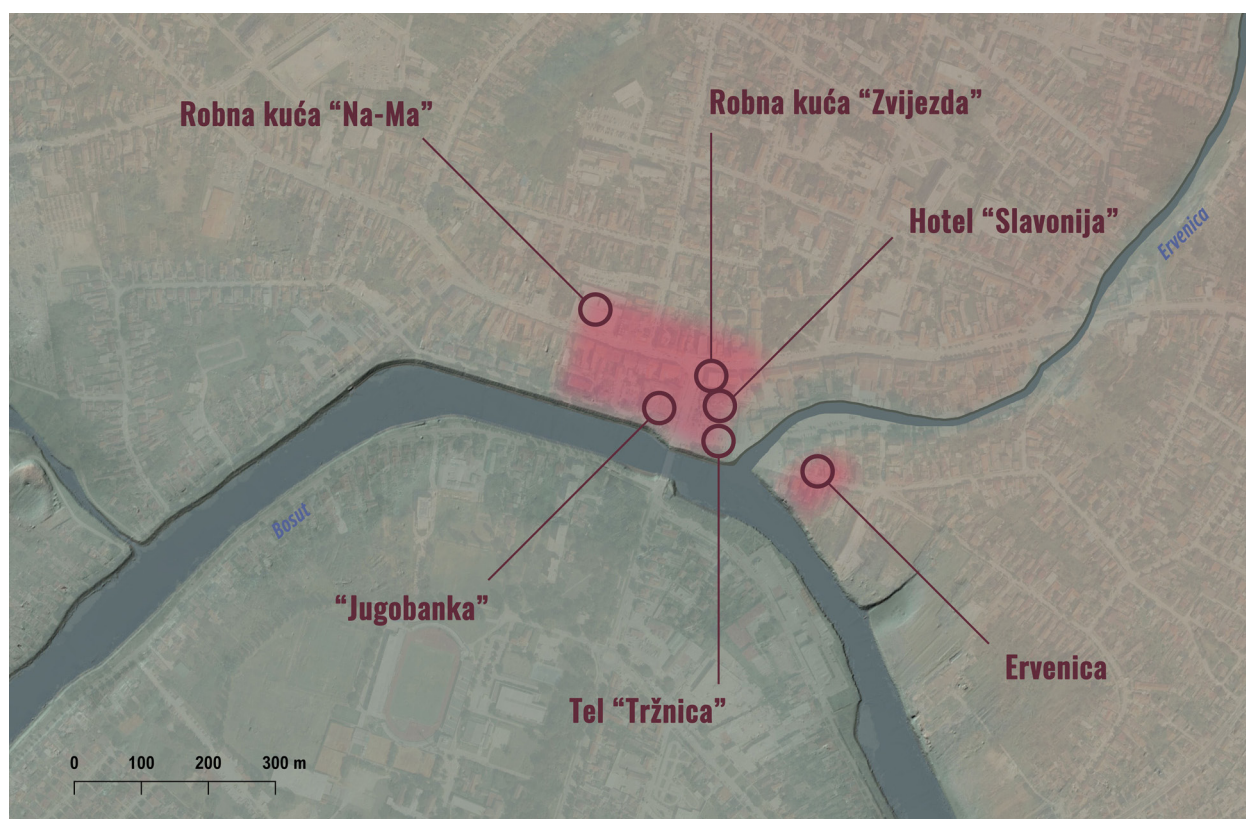
1.2. Kontekst arheoloških istraživanja u Vinkovcima krajem 20. stoljeća

U drugoj polovici 70-ih godina 20. stoljeća dolazi do intenzivne urbanizacije kada se provode velika i opsežna zaštitna iskopavanja u samome središtu grada, na središnjem dijelu tela Tržnica. Ukupno je istraženo oko 8000 m² površine, s debljinom kulturnih slojeva i do 5 m, što jasno svjedoči o dugotrajnome kontinuitetu naseljavanja na tome prostoru. Usporedba uvjeta u kojima su se odvijala tadašnja istraživanja s današnjim standardima muzejskoga i terenskoga rada jednostavno nije moguća. U navedenome razdoblju nedostatak arheologa bio je ključan problem – i za terenske aktivnosti i za kasniju obradu prikupljenoga materijala i dokumentacije. U Gradskome muzeju Vinkovci tada je radila samo jedna arheologinja – Ivana Iskra-Janošić, koja je ujedno obnašala dužnost direktorice Muzeja. Istodobno su se provodila opsežna iskopavanja na lokacijama Na-ma, Jugobanka i Zvijezda, što bi, čak i uz današnju tehničku i tehnološku potporu, bio iznimno zahtjevan organizacijski pothvat. Radovi su zbog različitih pritisaka često započinjali u jesen i protezali se kroz zimu, bez prekida čak i tijekom snježnih padalina, slabe vidljivosti ili kiše. Arheološki tim činilo je više od dvadeset studenata arheologije, a na pojedinim se lokalitetima radilo u dvije smjene, od 8 do 20 sati, uz sudjelovanje više od pedeset radnika. Zaštitna istraživanja, koja su se intenzivno nastavila i tijekom sljedećih godina na području Vinkovaca (Iskra-Janošić 1984), zahtijevala su znatne resurse i složenu logističku organizaciju. S obzirom na opseg i složenost posla bilo je nerealno očekivati da pojedinac može adekvatno obraditi sve nalaze i terenske podatke. Posljedično, rezultati tih istraživanja nikada nisu u potpunosti objavljeni, a znatan dio arheološke građe ostao je pohranjen u muzejskim depoima. Autorice ove knjige pregledale su svu terensku dokumentaciju s istraženih položaja Jugobanka, Zvijezda, Na-ma koja uključuje terenske dnevničke, fotografije i nacrtanu dokumentaciju. Terenska dokumentacija vođena je po svim pravilima struke, što danas omogućuje vrlo pouzdanu rekonstrukciju stratigrafskih odnosa i prostornoga položaja nalaza te pruža čvrstu osnovu za preciznu analizu prostorne organizacije i kronoloških odnosa unutar naselja.

Valorizacija navedenih istraživanja stoga mora biti sagledana u širem kontekstu vremena u kojem su provedena. Iako je hrvatska arheologija tada bila među vodećima u bivšoj državi, i u pogledu infrastrukture (muzeji, zavodi za zaštitu kulturne baštine) i zakonodavnoga okvira (Novaković 2014: 80), terenska istraživanja odvijala su se u okolnostima koje su bitno ograničavale njihovu kasniju obradu i interpretaciju. Nedostatak stručnoga kadra, iznimno zahtjevna zaštitna iskopavanja koja su se prvi put provodila na vrlo velikim površinama unutar gradskih jezgri, potaknuta intenzivnom urbanizacijom i širenjem stambenih zona, te kompleksne organizacijske i ograničene tehnološke mogućnosti – sve su to čimbenici koje treba uzeti u obzir kako bi se rezultati tih istraživanja pravilno razumjeli i adekvatno uklopili u suvremene arheološke interpretacije.

1.3. Kronologija istraživanja naselja na telu Tržnica

Zaštitnim arheološkim istraživanjima, koja se na području grada intenzivno provode u posljednjih 50-ak godina, istraženo je gotovo 12 000 m² površine vučedolskoga naselja, koje se rasprostiralo na dva povišena platoa s lijeve i desne strane potoka Ervenice, dok je s južne strane naselje bilo omeđeno Bosutom (Gale 2002; Miloglav 2007; 2012a; 2012c; 2016). Prema dosadašnjim istraživanjima, ukupna površina vučedolskoga naselja na telu Tržnica iznosila je 6,33 ha, pri čemu se centralni dio rasprostirao na 5,27 ha, dok je položaj na Ervenici obuhvaćao svega 1,06 ha (Sl. 1.3.).

Slika 1.3. Istraženi položaji na telu Tržnica: Hotel Slavonija (Duga ulica br. 5), Zvijezda (Duga ulica br. 7), Jugobanka (Trg dr. F. Tuđmana 2), Na-ma (Duga ulica br. 26) (izradila: J. Boras)

1.3.1. Položaj tel Tržnica

Lokalitet tel Tržnica prvi je put dokumentiran 1902. godine u djelu Josipa Brunšmida *Colonia Aurelia Cibalae – Vinkovci u staro doba*, gdje se navodi postojanje gradine smještene u Dugoj ulici. Brunšmid ističe ispupčeni oblik gradine, koji je i danas vidljiv unatoč znatnim promjenama uzrokovanim građevinskim radovima i kultivacijom zemljišta (Brunšmid 1902: 118; Sl. 49: A).¹

¹ Nalazi s tela Tržnica s Brunšmidovom su zbirkom pohranjeni u Arheološkome muzeju u Zagrebu te potječu iz vrtova trgovca Stjepana Brunšmida u Dugoj ulici.

Slika 1.4. Pogled na tel Tržnicu 1951. godine (otvaranje novoga mosta preko Bosuta) (fototeka GMV-k-a)

Stojan Dimitrijević (1956a) piše o vučedolskim lokalitetima unutar urbanoga prostora Vinkovaca, geografski polukružno raspoređenima uz povišenu lijevu obalu Bosuta, na području najsjevernijega meandra rijeke. Prvo naselje koje spominje jest na telu Tržnica, koje je tvorilo gradinu promjera približno 80 metara. Najranija veća intervencija na lokalitetu zabilježena je 1951. godine, kada je južni dio prema Bosutu izravnana buldožerom radi izgradnje gradske tržnice, pri čemu su uništeni arheološki horizonti. Stratigrafski profil pokazao je da se vučedolski materijal nalazi na dubini od oko 1,20 m, dok su ostaci podnica s kućnim lijepom dokumentirani na 1,40 m. Pojedini ulomci vučedolske keramike zabilježeni su i na drugim mjestima u profilima, sve do približne dubine od 1,80 m. Među pronađenima artefaktima ističe ulomke keramike ukrašene motivom šahovnice i brojne fragmente svakodnevne keramike (Dimitrijević 1956a: 409).

Sljedeći lokalitet koji spominje Dimitrijević, a za koji danas znamo da predstavlja zapadni dio tela Tržnica, jest položaj „Narodnoga magazina“ (današnja Duga ulica br. 17), gdje je pri kopanju temelja trgovačke kuće Ignjata Šlomovića pronađena vučedolska keramika. Budući da je riječ o urbaniziranome središtu Vinkovaca, sondažna arheološka iskopavanja tada nisu mogla biti provedena (Dimitrijević 1956a: 412; 1956b: 12).

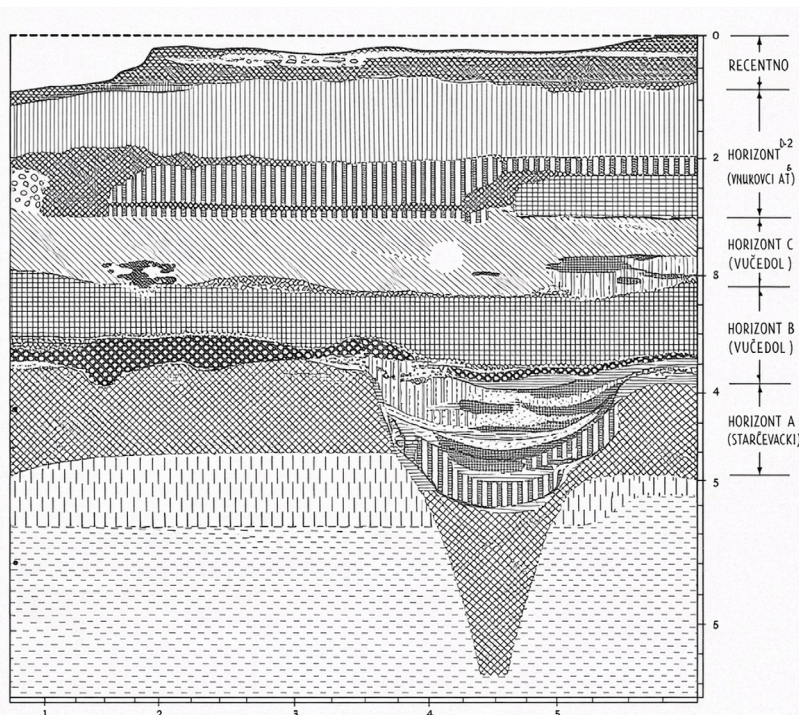
Probna arheološka iskopavanja na južnom dijelu tela Tržnica Dimitrijević je proveo 1962. godine, polazeći od pretpostavke da se ondje nalazi središte naselja. Na istraženoj površini od oko 30,25 m² vučedolski horizont dokumentiran je na dubini između 2,75 i 2,90 m. U tome su sloju zabilježeni ostaci izgorjene podnice s pripadajućom jamom u neposrednoj blizini, što upućuje na složenost naselja i njegovih stratigrafskih odnosa (Dimitrijević 1966: 8, Sl. 3; Tablica 1.1., Sl. 1.5.).

Relativne visine (m)	Horizont	Kultura
0,00 – 0,40	razoreni sloj	različiti nalazi od željeznoga doba do seobe naroda
0,40 – 1,50	D-1 i D-2	vinkovačka kultura (stupanj B)
1,50 – 2,00	C	vinkovačka kultura (stupanj A)
2,00 – 2,75	B	vučedolska kultura
2,75 – 3,55	A-	starčevačka kultura
3,55 – 4,20	prehistorijski humus	nešto starčevačkih nalaza
4,20	zdravica	

Tablica 1.1. Stratigrafija iskopavanja 1962. godine (preuzeto iz: Dimitrijević 1966: 13–14; Marković 1994: 16)

Dimitrijević navodi da su nalazi vučedolske kulture prisutni i na lokalitetima Ervenica i Krnjaš. Uz dotad poznata nalazišta na području Vinkovaca, godine 1979. prvi put spominje i vučedolske nalaze s Felbana, premda je naselje, prema arheološkim podacima, prvenstveno pripisano badenskoj kulturi (Dimitrijević 1979a: 138, T. 2, Sl. 5–8).

Zakonsko definiranje i kategoriziranje središta Vinkovaca kao „Arheološki zaštićene zone“ omogućilo je

Slika 1.5. Vertikalni profil zapadne strane „Tržnice“ (preuzeto iz: Dimitrijević 1966: 41/Sl. 3).

SL. 3. VINKOVCI, „Tržnica“, vertikalni profil (zapadna strana)

provedbu velikih zaštitnih iskopavanja na središnjem dijelu tela. Prva takva istraživanja na sjevernome rubu tela Tržnica provedena su 1973. godine u dvorištu Duge ulice br. 2 (položaj bivše Komercijalne banke), na površini od 154 m². Tom prilikom nisu zabilježeni nalazi vučedolske kulture, već su dokumentirani isključivo slojevi starčevačke i vinkovačke kulture. Slična situacija potvrđena je i 1982. godine tijekom istraživanja na površini od 360 m² u Dugoj ulici br. 2 (lokacija Robne kuće Varteks) (Dizdar i Krznarić Škrivanko 1999: 8). Međutim, 1997. godine, tijekom iskopavanja komunalnih kanala u Dugoj ulici br. 2, ispred zgrade Varteksa otkriven je segment vučedolske podnice s keramičkim nalazima, što upućuje na mogućnost da se upravo na tom području nalazio sjeverni rub vučedolskoga naselja.

1.3.2. Položaj Hotel Slavonija

Tijekom jeseni 1977. i proljeća 1978. godine provedena su velika zaštitna arheološka iskopavanja na središnjem dijelu tela Tržnica na površini od 2170 m², uključujući i proširenja,² za izgradnju novoga Hotela Slavonija (Sl. 1.3., Sl. 1.6.–1.9.).³

Za razliku od ostalih istraženih položaja, poput Jugobanke, Zvijezde i Na-me, dokumentacija s iskopavanja 1977./1978. godine na položaju Hotel Slavonija sačuvana je, nažalost, samo djelomično; u potpunosti nedostaju terenski dnevnic i fotografska dokumentacija. Manji broj fotografija, na kojima zahvaljujemo prof. A. Durmanu, Muzeju vučedolske kulture i Darku Puhariću, omogućuje barem djelomičan uvid u tijek iskopavanja. Nacrtna terenska dokumentacija dostavljena je Gradskom muzeju Vinkovci tek 2025. godine, a do tada se čuvala na Odsjeku za arheologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Arheološka građa s iskopavanja također je bila pohranjena na Odsjeku za arheologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, a početkom 2000-ih vraćena je u Gradski muzej Vinkovci, bez pripadajuće terenske dokumentacije. Stoga su informacije o istraživanjima na položaju Hotel Slavonija dostupne jedino u objavljenoj literaturi.

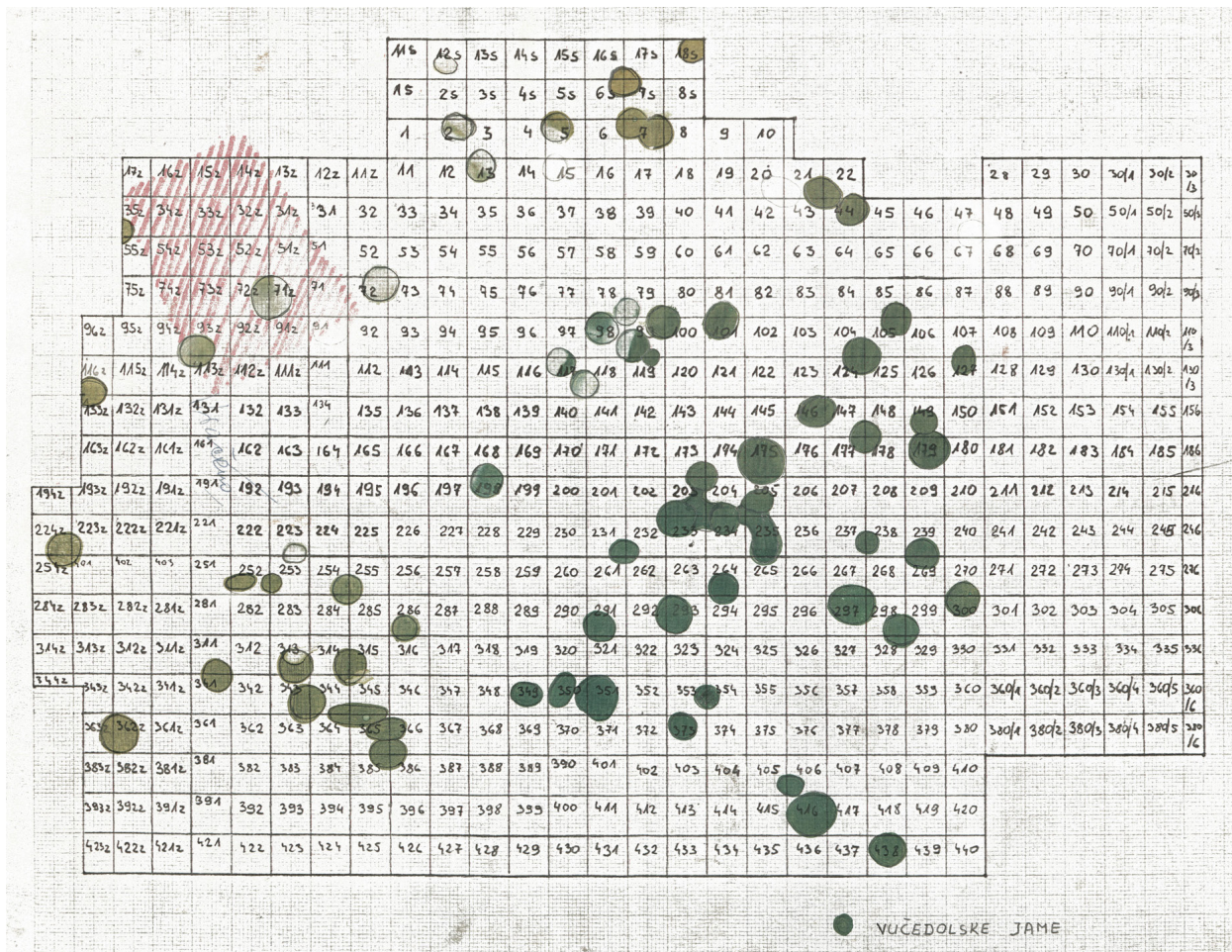
Početna kotna točka iskopavanja na telu Tržnica 1962. bila je viša za 0,70 m u odnosu na iskopavanja na položaju Hotel Slavonija⁴ jer su raniji radovi niveliranja u sjevernome dijelu tela, provedeni nakon rušenja dvorišnih objekata 1963. i 1964. godine, uklonili upravo toliku debljinu površinskoga sloja, pri čemu su uništeni horizonti kasne vinkovačke kulture (Dimitrijević 1979b: 38).

Površina istraživanja bila je podijeljena na kvadratnu mrežu 2,0 x 2,0 metra (Sl. 1.6., 1.9.). Tijekom iskopavanja slojevi su pažljivo polirani i dokumentirani, a horizontalni planovi izrađivani su nakon svakoga otkopnog sloja debljine 15 cm, zajedno s vertikalnim profilima postavljenima na razmaku od 4 metra.

2 Godine 1977. istražena je površina 45 x 55 m, a 1978. provedeno je manje dokopavanje za atomsko sklonište (Durman 2000: 92).

3 Iskopavanje je proveo Odsjek za arheologiju, Katedra za prehistorijsku i protohistorijsku arheologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Voditelji zaštitnoga arheološkog iskopavanja bili su prof. dr. S. Dimitrijević i A. Durman, tada asistent na Odsjeku za arheologiju. S Odsjeka su u iskopavanju sudjelovale i T. Težak i M. Milićević. Dimitrijević piše kako je *efikasnim organiziranjem rada bilo moguće primijeniti regularne iskopavačke metode, te kako ovo zaštitno iskopavanje ima domete regularnog istraživanja, pa se može uvrstiti u red najvećih i izuzetno značajnih istraživanja* (Dimitrijević 1979b: 36; 1979c: 271, 277).

4 Početna točka na iskopavanju iz 1962. bila je na 89,50 m n. v.

Slika 1.6. Plan istražene površine s ucrtanim jamama vučedolske kulture (arhiva GMV-k-a)

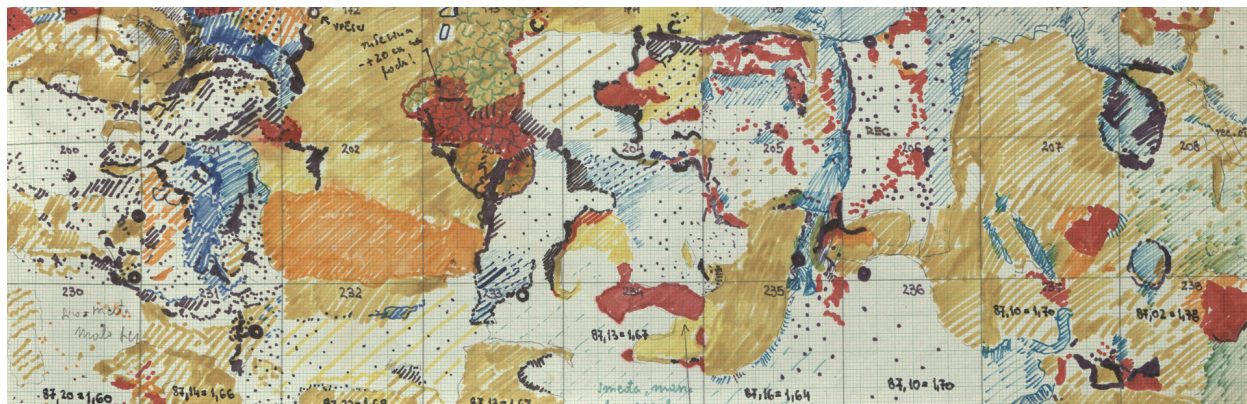
Takva metodologija omogućila je preciznu diferencijaciju stratigrafskih slojeva i kulturnih horizonata na lokalitetu. Premda je riječ o zaštitnome istraživanju, radovi provedeni na velikoj površini pružili su vrlo detaljan uvid u stratigrafiju vučedolske kulture, pri čemu su obje faze njezina razvoja jasno dokumentirane kroz naseobinske elemente i bogatu pokretnu ar-

Slika 1.7. Istraživanje na položaju Hotel Slavonija 1977. godine (fototeka GMV-k-a). U gornjem lijevom kutu vide se radovi na položaju Jugobanke, dok se u gornjem desnom kutu vidi položaj Zvijezde.

Slika 1.8. Južni profil prema Bosutu (fototeka GMV-k-a)

Slika 1.9. Horizontalni plan dijela istraženoga prostora na položaju Hotel Slavonija (arhiva GMV-k-a)

heološku građu. Upravo su rezultati istraživanja na Hotelu Slavonija poslužili Dimitrijeviću za periodizaciju i klasifikaciju vučedolske kulture (Dimitrijević 1956a: 418–419; 1966: 24–28; 1979c: 267–343).

Iskopavanje na položaju Hotel Slavonija ubrajalo se među tri najveća istražena naselja vučedolske kulture u to vrijeme te je imalo ključno mjesto u njezinu znanstvenom razumijevanju. Dimitrijević ističe da vučedolski horizonti predstavljaju jednu od najvažnijih kulturnih faza ovoga područja, obilježenu iznimno bogatim materijalnim ostacima i jasno prepoznatljivim procesom prijelaza u vinkovačku kulturu (Dimitrijević 1979b: 36–38; 1979c: 271; 1982: 7–9; Durman 1984a).

Relativne visine (m)	Apsolutne visine (m)	Horizont	Kultura
0,00 – 0,25	88,80 – 88,55	recentni nivelacijski sloj	
0,50 – 0,80	88,30 – 88,00	C-2	Vinkovci A / mlađi horizont stanovanja: jug: D-1 – Vinkovci B-1
0,80 – 1,35	88,00 – 87,45	C-1	Vinkovci A / stariji horizont stanovanja
1,35 – 2,10	87,45 – 86,70	B	Vučedol B-2
2,10 – 2,50	86,70 – 86,30	A-3	Lasinja II-b i Salcutza-Bubanj II/III d
2,00 – 3,00	86,80 – 85,80	A-2	Starčevo – spiraloid B-stupanj (mlađi horizont starčevačkoga sloja)
3,00 – 3,50	85,80 – 85,30	A-1	Starčevo – linear B stupanj
3,50	85,30	zdravica	

Tablica 1.2. Stratigrafija iskopavanja 1977./1978. (Hotel Slavonija) (prema: Dimitrijević 1979b: 38)

Slika 1.10. Iskopavanje poda kuće na položaju Hotel Slavonija (fototeka GMV-k-a)

Uvidom u nacrtane table materijala s lokaliteta Hotel Slavonija vidljiva je znatna prisutnost vinkovačke kulture u arheološkome zapisu (T. 1–3). Ipak, valja istaknuti da najveći dio nacrtane građe pripada vučedolskoj kulturi, dok su nalazi vinkovačke kulture zastupljeni u znatno manjem opsegu. Osim toga, dostupne table vinkovačke kulture uglavnom su ograničene na prikaz cjelovitih ili djelomično cjelovitih posuda, dok fragmentirani materijal, koji u pravilu čini najveći dio arheološkoga inventara, nije dokumentiran. Takav selektivan pristup dokumentiranju nalaza, pri kojem se naglasak stavlja na reprezentativne i estetski očuvanije primjerke, uvodi određenu metodološku pristranost u interpretaciju. Na taj se način stvara djelomično iskrivljena slika o stvarnoj količini i zastupljenosti vinkovačke keramičke produkcije na lokalitetu, kao i o njezinoj ulozi unutar arheološkoga zapisa. Ograničenost prikazanoga materijala stoga otežava detaljniju usporedbu s vučedolskim nalazima i umanjuje mogućnost potpunijega sagledavanja kulturnih i kronoloških odnosa unutar naselja.

Na položaju Hotel Slavonija uočeno je grupiranje kućnih osnova u dva homogena bloka – sjeverni i južni – sastavljena od pravokutnih kuća manjih i srednjih dimenzija (duljine 14 – 16 m), bez jedinstvene orijentacije, što stvara gotovo labirintski raster naselja (Sl. 1.10.). Obje zone imaju osnovnu građevinsku fazu, iako se kuće redovito obnavljaju i često pokazuju dvije razine podnica unutar istoga objekta. Budući da naselje nije stradalo u požaru, podovi od nabijene gline i lesa bili su prepoznatljivi po karakterističnoj žuto-oker boji. U objektima su dokumentirana ovalna, blago uzdignuta ognjišta, često s uzdužnim grebenom koji ih dijeli na dvije polovice (Dimitrijević 1979c: 283–284), vjerojatno namijenjenim odvajanju žeravice od pepela (Durman 1988a: 15).

Prema A. Durmanu (1988a: 15), kuće su bile kružno smještene u dvostrukome nizu s međusobnim razmacima od približno pola metra. Imale su jednu ili dvije prostorije, a građene su od lokalno dostupnih materijala: konstrukciju su činili okomiti drveni kolci i zidovi obloženi lijepom s podovima od nabijene ilovače, dok su krovovi bili prekriveni trskom. Od pokretnih nalaza zabilježene su keramičke kuke, dok se drugi elementi kućnog inventara nisu sačuvali. Na temelju sačuvanih modela namještaja (stolova i stolica) zaključuje da je moguće tek okvirno rekonstruirati izgled unutrašnjosti te procjenjuje da je naselje zauzimalo oko 6000 m².

Slika 1.11. Radne fotografije s iskopavanja Hotela Slavonija (fototeka GMV-k-a)

U središnjem dijelu sjeverne zone, u uglu jednoga objekta, otkriveno je monumentalno „rogoliko“ ognjište, dugo oko 2 m, s rogovima visokima 0,75 m. Dimitrijević ga tumači kao žrtveni objekt – spoj ognjišta i žrtvenika u obliku tzv. konsekrativnih rogova. M. Milićević navodi da je taj sedlasti žrtvenik pronađen na podu kuće i uz samo ognjište te također smatra da se radi o kulturnome mjestu, vjerojatno sedlastome žrtveniku, monumentalnijem primjeru konsekrativnih rogova (Dimitrijević 1977/78: 33, T. 14:1; 1979c: 283–284; Milićević 1988a: 30; Hoti 1989: 35, kat. br. 38). Sedlasti ili rogoliki „oltari“ jedinstven su kulturni predmet unutar vučedolske kulture. Njihova pojava isključivo unutar naselja, i to u neposrednoj blizini ognjišta, tumači se kao pokazatelj njihove uloge u ritualnim praksama zajednice. Manji, prijenosni tipovi žrtvenika uvijek se nalaze negdje u blizini ognjišta (Težak-Gregl 1998: 145). Istomu kontekstu pripada i nalaz bukranija (bikova glava – gornji dio, čelo i rogovi bili su od prave bikove lubanje, dok je donji dio bio modelirana od gline) koji se nalazio na pročelju vučedolske kuće, vjerojatno iznad ulaza (Hoti 1989: 35, T. 3:1).

1.3.2.1. Jama ljevača bakra: slojevi nalaza i slojevi značenja

Prostor jugoistočne Europe imao je ključnu ulogu u razvoju prerade bakra još od kasnoga neolitika, pri čemu se razvojem metalurške tehnologije i rudarstva oblikuju proizvodni centri i distribucijske mreže. Nasuprot tome, nalazi bakrenih predmeta na području sjeverne Hrvatske u ranijim razdobljima izuzetno su rijetki, a bakrenodobne zajednice tek se postupno uključuju u metalurške procese. Značajniji preokret nastupa tijekom kasnoga bakrenog doba s badenskom i vučedolskom kulturom, kada taj prostor postaje aktivno uključen u me-

taluršku proizvodnju (Roksandić Vukadin i Bošnjak 2024). U okviru vučedolske kulture razvijaju se samostalna tehnologija obrade bakra i izrada vlastitih tipova metalnih predmeta, uz pojavu serijske proizvodnje, dvodijelnih kalupa te ostava identičnih bakrenih predmeta (Durman 1983; 1988b). Metalurgija pritom postaje važna gospodarska grana koja doprinosi društvenim promjenama, jačanju stratifikacije i prijelazu prema ranome brončanom dobu (Roksandić Vukadin i Bošnjak 2024).

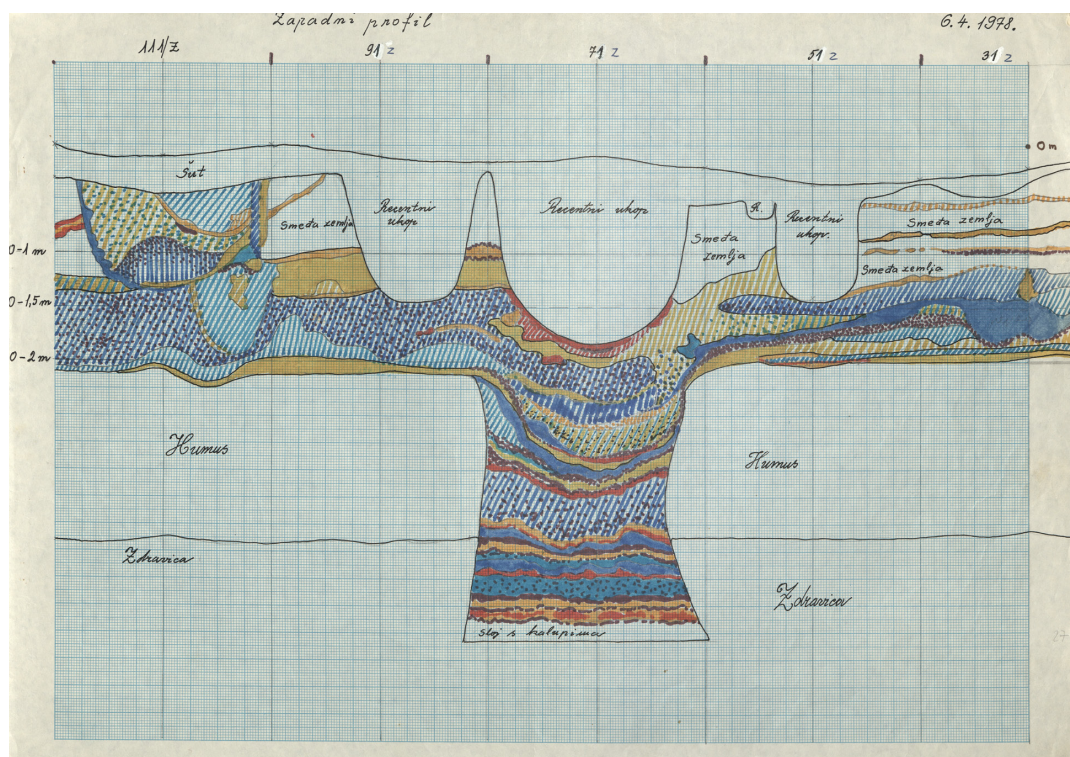
Kada je riječ o metalurškoj djelatnosti vučedolske kulture na području Vinkovaca, jedan je od najpoznatijih nalaza tzv. jama ljevača bakra. Dimitrijević (1979c) prvi put spominje kako je u zapadnome dijelu jedne kuće, ukopana iz nivoa poda, pronađena jama s presjekom „obrutoga lijevka“.

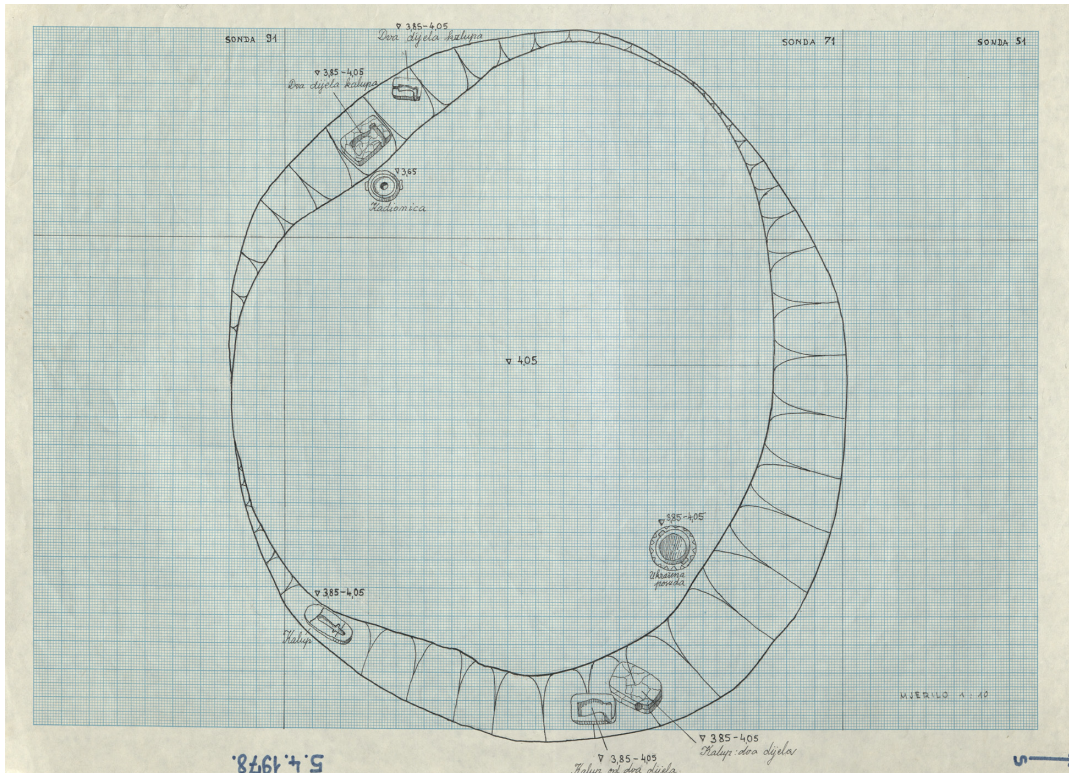
U donjem dijelu jame pronađena je kolekcija kalupa za lijevanje, zbog čega jamu naziva „jamom ljevača bakra“. Uz rub jame (pri dnu) pronađena su tri kompleta kalupa za lijevanje bojnih sjekira s cilindričnim tuljcem za nasad drške, komplet minijaturnih kalupa za isti tip sjekire te kalup za lijevanje dljeteta. Navodi da je pored glinenih kalupa pronađen lonac tzv. tipa „protohrustovača“ i „kadionica“ te da je jama očito služila majstoru-ljevaču kao depo/ostava (Dimitrijević 1979c: 296–297, T. XLIII, 5) (Sl. 1.13.).

Durman (1984b) navodi kako je na sjeverozapadnom dijelu lokaliteta na dubini od oko 2,00 m otkriven pod vučedolske kuće trapezoidnoga tlocrta. Kao i ostale kuće iz oba vučedolska horizonta, ni ova nije bila zahvaćena požarom (Sl. 1.6.).

Unutar objekta dokumentirana je jama duboka 2,05 m, čiji je donji dio gotovo metar bio ukopan u zdravicu (Sl. 1.12.). U ranijoj fazi života jama je služila kao ostava, no postupnim gubitkom funkcije pretvorena je u otpadnu jamu, ispunjenu slojevima pepela, gareži, životinjskih kostiju te brojnim ulomcima keramike i gorenim kućnim lijepom. Budući da su ulomci istih posuda pronađeni na različitim razinama, A. Durman zaključuje da je jama zatrpana u

Slika 1.12.
Crtež presjeka slojeva u jami ljevača bakra (arhiva GMVK-a)

Slika 1.13.
Tlocrt jame
ljevača bakra
(arhiva
GMV-k-a)

relativno kratkome razdoblju. Kao primjer navodi rastavljenju „kadionicu“, čiji je jedan dio završio na dnu, a drugi u gornjim slojevima jame (Durman 1983: 24; 1984b: 37).

Predmeti otkriveni u donjem dijelu jame – osobito u bočnom proširenju – odražavaju njezinu izvornu funkciju ostave. Ondje su pronađena četiri dvojna kalupa za lijevanje bakrenih sjekira, dio dvodijelnog kalupa za izradu bakrene žice, jednodijelni kalup za dlijeto te ulomak kalupa nejasne namjene. Kalupi su bili glineni, izrađeni od iste sirovine kao i keramika, s tim da je jedan primjerak bio ojačan sitnim zrcima kvarcita radi bolje otpornosti na visoke temperature (Durman 1984b: 37). Na temelju toga nalaza A. Durman postavlja pitanje radi li se o kući ljevača bakra.

U središtu objekta otkriveno je ognjište, uz koje su zabilježene dvije zone intenzivnoga gorenja poda, uključujući i područje oko jame. Ipak, ni u kući ni izvan nje nisu pronađeni tragovi šljake ili metalnih ostataka koji bi nedvojbeno potvrdili izvođenje metalurških aktivnosti. Stoga pretpostavlja da su kalupi bili pohranjeni dok je jama još služila kao ostava, dok su ostali keramički predmeti ondje završili tek naknadnim odbacivanjem. Iz svega zaključuje da se metalurška djelatnost vjerojatno odvijala unutar naselja ili u njegovoj neposrednoj blizini (Durman 1983: 38, 49).

Durman 1988. prvi put objavljuje posudu za lijevanje (Durman 1988: kat. jed. 203) i ukrašeni lonac (Durman 1988: kat. jed. 165), bez preciznijih podataka o kontekstu nalaza, osim napomene da potječu s iskopavanja na položaju Hotel Slavonija.

Nove informacije o nalazima u „jami ljevača bakra“ A. Durman donosi 2000. godine, uključujući presjek i fotografiju kuće i pripadajuće jame otkrivene 1978. g. u kvadrantu 71 zapad. Na dnu jame pronađene su tri cijele posude i pet kompleta dvodijelnih glinenih kalupa za lijevanje bakrenih sjekira, kao i posuda za topljenje bakra – nalaz koji nije bio spominjan u ranijim

objavama (Durman 2000: 92). Prema signaturi na posudi, ona nije pronađena u „jami ljevača bakra“, nego u kvadrantu 132, na dubini od 2,90 m. U istome tekstu, na dnu jame, navodi se i treći lonac – posuda poznata kao „vučedolski kalendar“, koja je, prema signaturi, doista pronađena u „jami ljevača bakra“ (kvadrant 71z), ali na dubini od 2,86 m, dakle u zapuni jame. Nasuprot tome, kalupi, kadionica i „dublja trbušasta zdjela-amforica“ iz iste jame, prema terenskome crtežu, potječu iz posljednjega otkopnog sloja, odnosno s dubine od 3,85 do 4,05 m – sa samoga dna jame (Durman 2000: 92, 96).

Prema Durmanovoj interpretaciji, jama je sve do trenutka zatrpavanja funkcionirala kao podrum povezan s kućom, a tek je kasnije poprimila ulogu otpadne jame. Na temelju strukture kuće i sadržaja jame autor zaključuje da su pripadale statusno povlaštenoj osobi (Durman 2000: 92).

Slijedom navedenoga, postaje jasno da se nalazi iz zapune jame, koja predstavlja kasniju fazu njezine upotrebe ili napuštanja, ne mogu automatski dovoditi u isti kontekst s predmetima pronađenima u njezinu primarnom kontekstu, odnosno onim predmetima na samome dnu jame. Podaci iz terenske dokumentacije, uključujući stratigrafski položaj unutar jame i razlike u dubini, upućuju na višefaznost uporabe jame, pri čemu zapuna sadrži materijal koji je u jamu dospio sekundarno. Stoga je metodološki neopravdano interpretirati predmete iz zapune kao sastavni dio istoga radnog ili ritualnog konteksta kojem pripadaju kalupi, kadionica i lonac s dna jame zato što takav pristup zanemaruje stratigrafsku distinkciju i vremensku razliku između pojedinih faza upotrebe jame. Primjer „jame ljevača bakra“ ukazuje na širi metodološki problem u interpretaciji starijih istraživanja, gdje nedostatak jasnih kontekstualnih podataka otvara prostor višestrukim interpretacijama i može se odraziti na kasnije tumačenje funkcije i značenja pojedinih nalaza i arheoloških konteksta.

1.3.3. Položaj Zvijezda

Zaštitna arheološka istraživanja na položaju robne kuće Zvijezda (Sl. 1.3.) provedena su tijekom 1977. godine na ukupnoj površini od 332 m².⁵ Lokalitet se nalazi desetak metara sjeverozapadno od Hotela Slavonija. U južnom dijelu istražene površine dokumentirana su dva podruma novovjekovnih zidanica, koji su u potpunosti devastirali starije kulturne slojeve. Debljina sačuvanih prapovijesnih i antičkih kulturnih slojeva do geološkoga supstrata („zdravice“) iznosila je 2,30 metara,⁶ pri čemu su u sterilni sloj zdravice ukopane brojne otpadne jame, od kojih je najdublja dosegala 3,70 m dubine.

Za razliku od situacije na položaju Hotel Slavonija, gdje su rimski slojevi uništeni kasnijim građevinskim nivelacijama, na lokalitetu Zvijezda zabilježeni su ostaci rimske arhitekture, koji su bili ukopani u ostatke podnica naselja vinkovačke kulture (označene kao prvi horizont podnica). Ispod drugoga horizonta podnica nalazio se kompaktan vučedolski kulturni sloj (Sl. 1.14.). Dio jama ukopanih iz drugoga horizonta podnica bio je ispunjen keramičkim materijalom vinkovačke i vučedolske kulture, što upućuje na kontinuiranu upotrebu istoga

5 Voditeljica arheoloških iskopavanja na lokalitetu Zvijezda bila je Kornelija Minichreiter, zaposlena u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku.

6 Početna kotna točka iskopa nalazila se na 88,26 m n. v., što je približno 0,5 m više u odnosu na referentnu kotu na lokalitetu Hotel Slavonija.

Slika 1.14. Posuda s položaja Zvijezda, GMVk: inv. br. A11789 (foto: M. Pjevac)

prostora (Minichreiter 1977: 20–23; Iskra-Janošić 1979; 1984: 143). Među najreprezentativnijim nalazima ističe se fino modelirana keramička glava ptice/patke, ukrašena urezivanjem i brazdastim urezivanjem ispunjenim bijelom inkrustacijom (Dimitrijević 1979c: 295; Durman 1988: kat. jed. 44; Krznarić Škrivanko 1999: 97, kat. jed. 85).

Na položaju Zvijezda također su pronađeni kalupi za lijevanje bakrenih sjekira, što jasno svjedoči o razvijenoj metalurškoj djelatnosti unutar naselja, o postojanju organizirane proizvodnje i podjele rada te o važnoj gospodarskoj ulozi naselja u širem regionalnom kontekstu.

1.3.4. Položaj Jugobanka

Dvadesetak metara zapadno od Hotela Slavonija, na površini od 3660 m², od listopada 1976. do svibnja 1977. godine provedeno je zaštitno arheološko iskopavanje za poslovnu zgradu Jugobanke (Sl. 1.3.).⁷ Debljina kulturnih slojeva iznosila je do 7 metara. Neposredno ispod

⁷ Voditeljica iskopavanja na lokalitetu Jugobanka bila je I. Iskra-Janošić. Zbog pronalaska rimskih termi cijeli se kompleks naziva i „Terme“. Osim I. Iskre-Janošić u iskopavanju je sudjelovala K. Minichreiter te mnogobrojni tadašnji studenti arheologije: L. Bakrić, J. Ćus, G. Jakovljević, N. Ivković, N. Erlich, M. Jurišić, M. Bonačić, N. Hölbl, S. Vasilj, B. Marijan, Ž. Pušić, I. Majer, O. Rokvić, Z. Živković, I. Znidarčić i drugi, čija su imena nečitko

rimskoga kulturnog sloja registriran je prapovijesni sloj s nalazima stambenih objekata i otpadnim jamama, koji je dominirao u zapadnome dijelu iskopa. Unatoč narušenoj stratigrafiji, na lokalitetu su otkriveni brojni materijalni ostaci različitih prapovijesnih kultura, među kojima se ističu i nalazi vučedolske kulture (Sl. 1.15–1.17).

Djelomično su otkriveni podovi kuća, no njihova sačuvanost onemogućila je precizno određivanje veličine naselja i broja objekata, a u objavljenim se radovima ne navodi ni kojoj su kulturi pojedini objekti pripadali (Iskra-Janošić 1979; 1984: 143–144).⁸ Jedini AMS datum, dobiven iz ljudske kosti u grobu 7, smješta naselje u mlađu fazu vučedolske kulture (vidi Tablicu 1.3.).

Slika 1.15. Ukopani objekti u zapadnome dijelu iskopa (fototeka GMV-k-a)

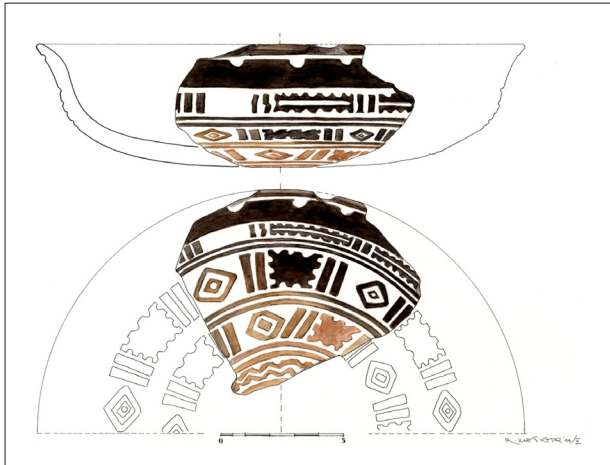

1.3.5. Položaj Na-ma

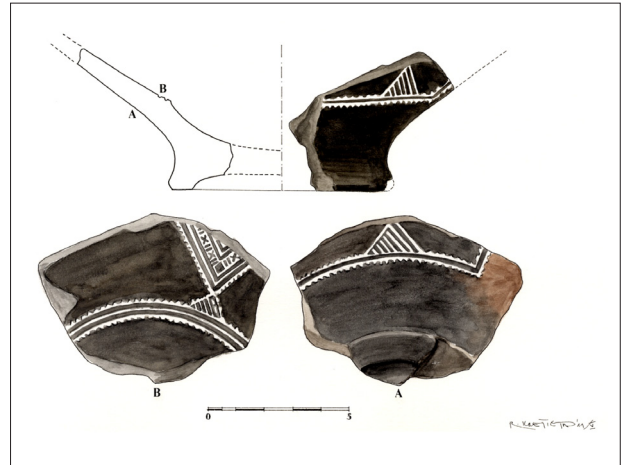
Zaštitno arheološko iskopavanje na lokaciji robne kuće Na-ma (Sl. 1.3.) trajalo je od studenoga 1976. do rujna 1977. godine, a istražena je površina od 2632 m² (Sl. 1.18.–1.19.). Debljina kulturnih slojeva na lokalitetu kretala se od 2,70 do 3,00 m (Iskra-Janošić 1979; 1984: 143, 144).

napisana. Rad se odvijao u dvije smjene, od 7 do 14 h te od 14 do 20 h. Zbog nepovoljnih uvjeta u kojima se provodilo iskopavanje u dnevnicima se spominje prisutnost prehistorijske keramike, bez kulturne pripadnosti. Česti su zapisi o kiši i raskvašenosti tla, što je otežavalo radove, ali i atribuciju keramičkih ulomaka. Radovi su zbog zahtjeva izvođača obustavljeni samo 29., 30. i 31. prosinca 1977. i 4. siječnja 1978. Zbog obilna snijega 7. veljače 1978. iskopavanje je započelo u 9:30, a završilo u 15:30 h, a 22. veljače 1978. zabilježena je temperatura od -20 °C.

⁸ Prema dnevniku iskopavanja, vučedolsko naselje s podnicama, jamama i ognjištima evidentirano je na dubini od 1,80 m. Iskop je na pojedinim mjestima završen na dubini od 4,95 m zbog pojave vode. Zbog visinske razlike veće od tri metra između sjevernoga i južnoga dijela nalazišta varirala je i dubina zdravice (prema dnevniku iskopavanja koji je vodila Kornelija Minichreiter).

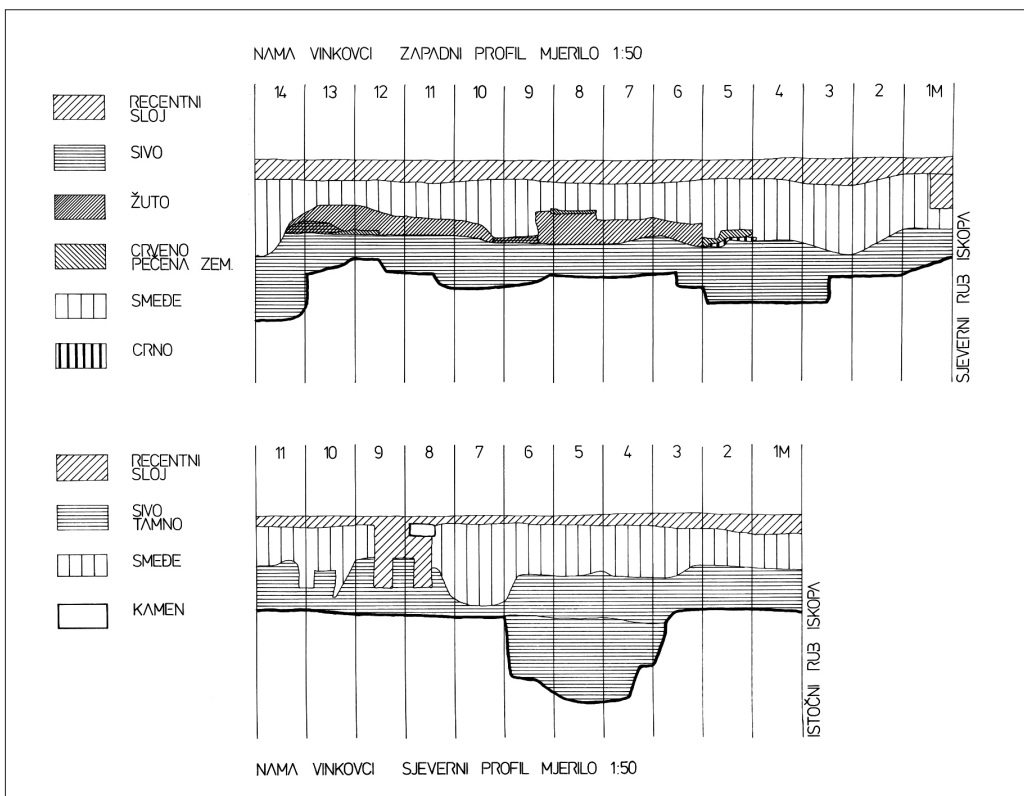

Slika 1.16. Ukrašena zdjela s položaja Jugobanka

Slika 1.17. Zdjela na nozi s položaja Jugobanka

Osim rimskih slojeva i građevinskih struktura, zabilježeni su i prapovijesni objekti te pokretni nalazi. Prapovijesni slojevi bili su znatno narušeni recentnim građevinskim zahvatima, ali i rimskim građevinskim intervencijama. Tijekom iskopavanja nijedan objekt nije mogao biti pouzdano pripisan vučedoljskoj kulturi, no u slojevima između 2,10 i 2,40 m zabilježeni su nalazi vučedolske keramike, pretežito u zapadnom dijelu iskopa. U istočnome dijelu istražen je rubni dio naselja starčevačke kulture s pripadajućim zemunicama i otpadnim jamama te jedanaest grobova položenih u prethodno napuštene zemunice (Dizdar i Krznarić Škrivanko 1999–2000: 8). Prema trenutačnome stanju istraženosti, očito je da zapadni i sjeverni rub vučedolskoga naselja završava u Dugoj ulici br. 26.

Slika 1.18. Crtež zapadnoga i sjevernoga profila Na-me (arhiva GMV-k-a)

Slika 1.19. Radne fotografije s iskopavanja Na-me (fototeka GMV-k-a)

1.3.6. Ostali položaji na telu Tržnica

Osim velikih zaštitnih istraživanja, arheološka su iskopavanja provedena i na više manjih lokacija unutar grada koje čine dio naselja na telu Tržnica. Na nekoliko položaja u Dugoj ulici zabilježeni su ostaci vučedolskih kulturnih slojeva i pojedinačni nalazi, ali bez jasno definiranih pratećih objekata. Kulturni su slojevi pritom često bili znatno oštećeni kasnijim građevinskim zahvatima (Iskra-Janošić 1995: 129; Dizdar i Krznarić Škrivanko 1999: 8; Krznarić 1996: 37–38; 1999: 24). Zapadnije od Duge ulice br. 33 vučedolski nalazi nisu zabilježeni, što upućuje na pretpostavku da se na tome prostoru nalazila zapadna, a vjerojatno i sjeverna granica vučedolskoga naselja (Krznarić Škrivanko 1999: 24).

Tijekom infrastrukturnih radova 2008. godine na prostoru su između Zvijezde i Hotela Slavonija, u rovu širine jednoga metra na dubini od 0,30 m, otkriveni ostaci vučedolske podnice te nekoliko jama koje pripadaju vinkovačkoj kulturi (Miloglav 2012c: 81).

Iskop za stubište Hotela Slavonija nadovezuje se na istraživanja provedena 1978. godine, a radovima iz 2011. potvrđena je ranije utvrđena stratigrafska situacija. Ispod recentnoga nasipa, povezanoga s izgradnjom hotela, zabilježen je vučedolski sloj (Krnarić Škrivanko 2012: 86; Rapan Papeša 2012: 114), dodatno potvrđen dvama AMS datumima (2880. – 2620. cal. pr. Kr.) (vidi Tablicu 1.3).

Najsjeverniji nalazi vučedolske kulture zasad su zabilježeni 2023. godine u manjoj jami u Gundulićevoj ulici br. 27–29, pedesetak metara sjeverno od Na-me. Na istraženoj površini od 900 m² otkrivena je samo jedna jama koja se može pripisati vučedolskoj kulturi, dok ostala istraživanja u Gundulićevoj ulici nisu potvrdila prisutnost njezinih nalaza ili objekata (Krnarić Škrivanko 2023).

Prostor tela Tržnica tijekom novijega je razdoblja u više navrata bio izložen devastacijama koje su znatno oštetile arheološke slojeve i smanjile mogućnost arheološkoga istraživanja. Najveći devastacijski zahvat zabilježen je 2011. godine, kada je uz zgradu Zvijezde bagerom tijekom vikenda „istražena“ površina od oko 200 m², pri čemu su arheolozi Gradskoga muzeja Vinkovci u profilu iskopa uspjeli evidentirati tek ostatke ukopanih jamskih objekata.

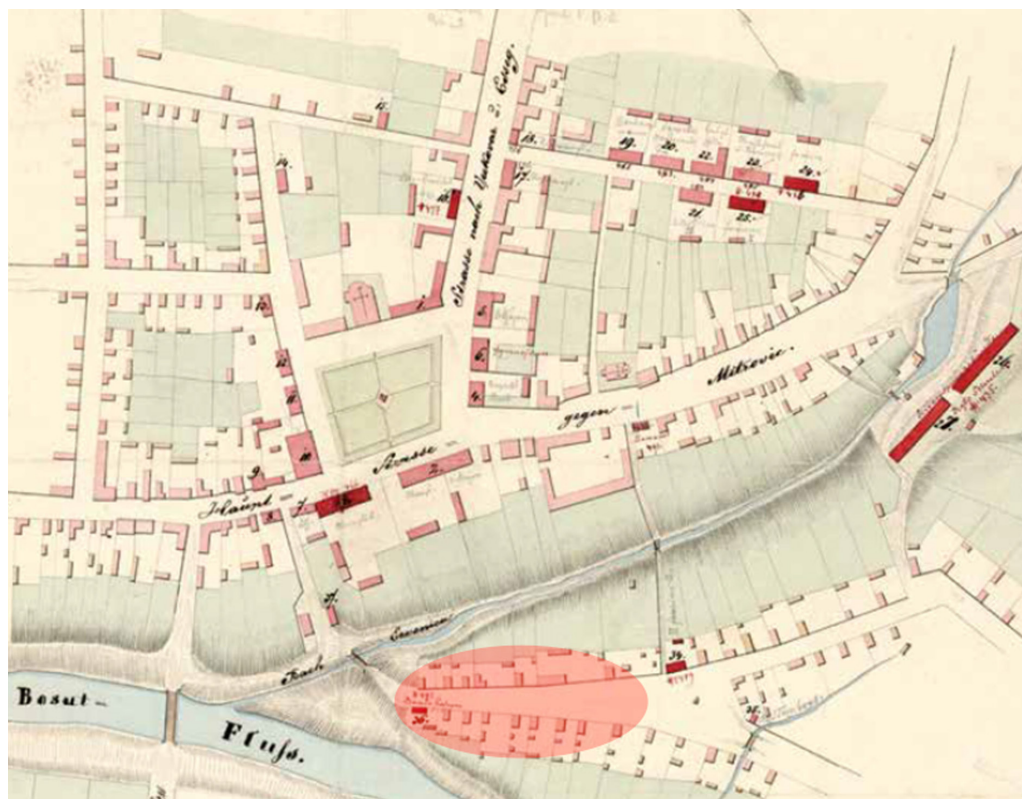
1.3.7. Položaj Ervenica

Područje Ervenice nalazi se istočno od Hotela Slavonija, na povišenome platou omeđenom potokom Ervenicom (Baricom) i rijekom Bosut (Sl. 1.3.). Nekadašnji tok potoka danas je vidljiv samo kao prirodna depresija sjeverno od Ulice Matije Gupca (ucijevljen 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća). Ulica se proteže od utoka Ervenice u Bosut prema jugoistoku u dužini većoj od 1,5 km, a na karti iz 1852. godine vide se ucrtane kuće u tadašnjoj Ulici Ervenica (Slika 1.20.). Lokalitet prvi spominje J. Brunšmid 1902. godine, navodeći tragove neolitičkih naselja u donjem dijelu ulice (Brunšmid 1902, 120; Sl. 49: B, T).

Lokalitet Poljski jarak na Ervenici kao mogući je vučedolski lokalitet identificirao S. Dimitrijević 1956. godine na jugoistočnome dijelu Vinkovaca, na završetku Ulice M. Gupca uz odvodni jarak prema Bosutu. Od 1943. godine prikupljao je površinske nalaze, a na dubini od 0,30 m uz temelje kuće zabilježio je fragment vučedolske keramike i tri kamene alatke (Dimitrijević 1956a: 413). Probna sondiranja 1957. potvrdila su kontinuitet naseljavanja od starčevačke i sopotske kulture do latenskoga razdoblja, ali bez vučedolskih nalaza (Dimitrijević 1966: 6–7). Zaštitna istraživanja 2011. godine jugoistočno od lokaliteta također nisu potvrdila vučedolsku kulturu (Maljković 2012: 73–77). Dimitrijevićeve nalazi s položaja Poljski jarak stoga za sada ostaju izolirani slučajni nalazi, bez stratigrafski potvrđena konteksta, te ih u ovome trenutku nije moguće pouzdano uklopiti u prostornu i kronološku sliku vučedolskoga naseljavanja na Ervenici.

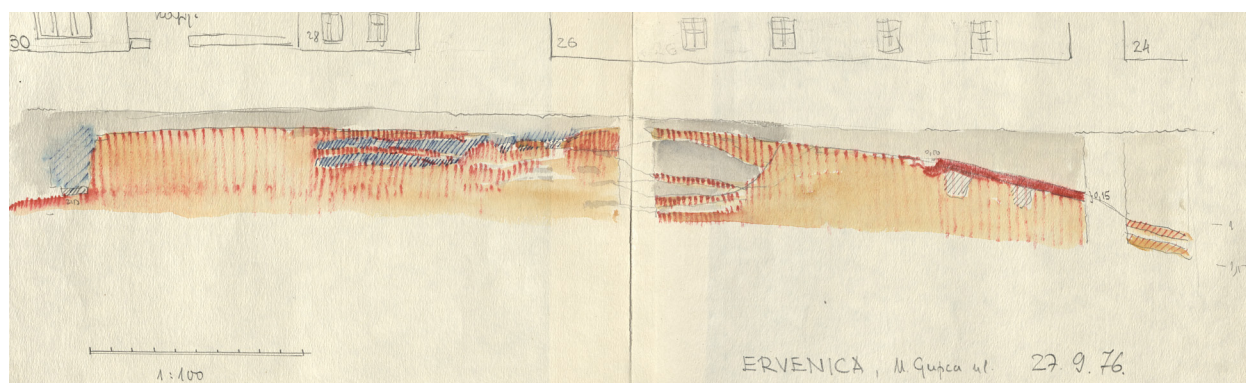
Nakon Domovinskoga rata, tijekom 90-ih godina prošloga stoljeća, na području Ervenice – unutar Arheološke zone Vinkovaca – intenzivna obnova i pojačana građevinska aktivnost potaknule su niz zaštitnih arheoloških zahvata. Rezultati istraživanja provedenih na više mikrolokacija u Ulici M. Gupca pokazali su da se na prostoru Ervenice nalazilo manje vučedolsko naselje, omeđeno rijekom Bosut na jugu i potokom Ervenicom na zapadu. Zaštitna

Slika 1.20. Plan Vinkovaca iz 1852. s označenim naseljem na Ervenici (preuzeto iz: Purh-majer i Prutki 2022: 81)

iskopavanja dodatno su precizirala njegov prostorni opseg – istočno od kućnoga broja 19 u Ulici Matije Gupca nisu zabilježeni tragovi vučedolskoga naselja, čime je definiran njegov perimetar od 1,06 ha (Sl. 1.3., Sl. 1.22.).

Budući da su svi dosad poznati arheološki ostaci otkriveni u sklopu manjih zaštitnih iskopavanja tijekom urbanizacije, takav je način istraživanja zasad jedini oblik evidentiranja naselja te pokušaja rekonstrukcije njihova rastera i funkcionalne organizacije prostora (Krnarić 1994; Iskra-Janošić i Krznarić 1995; Gale 2002; Ožanić 2003; Miloglav 2007; 2012a; 2012c; 2016; 2018; Krznarić Škrivanko 2008; 2021; Rapan Papeša 2008) (Sl. 1.23.).

Slika 1.21. Crtež profila na Ervenici iz 1976. godine (autor: S. Dimitrijević)

Slika 1.22. Fotografija iz zraka s naznačenim položajima istraženima u Ulici M. Gupca na Ervenici: 1 – M. Gupca 4; 2 – M. Gupca 8; 3 – M. Gupca 8a; 4 – M. Gupca 9; 5 – M. Gupca 13; 6 – M. Gupca 15; 7 – M. Gupca 14 (foto: I. Sokola, ožujak 2026.)

Naselje na Ervenici, prema obrađenome materijalu na položajima u Ul. M. Gupca 4 (Gale 2002) (Sl. 1.24.), M. Gupca 8 (Miloglav 2007) i 8a te M. Gupca 14 (Miloglav 2012a, 2016) (Sl. 3.1.), nedvojbeno je egzistiralo u isto vrijeme kada i položaj na telu Tržnica. O tome nam, osim keramičkoga materijala, svjedoče i 14C datumi s Ervenice: 2890. – 2490. (Miloglav 2016: 104; Balen i Miloglav 2026) (Tablica 1.3., Sl. 1.25.).

Tijekom istraživanja dokumentirani su stambeni objekti i drugi infrastrukturni elementi naselja. Nalaz kalupa za bakrene sjekire (Gale 2002) zasad je izoliran, pa se njegova prisutnost na prostoru Ervenice ne može sa sigurnošću povezati s lokalnom metalurškom proi-

Slika 1.23. Podnica vučedolske kulture na položaju M. Gupca 15 (fototeka GMV-k-a)

Slika 1.24. Vučedolska posuda s položaja M. Gupca 4, GMV k: inv. br. A3138 (foto: I. Krajcar)

zvodnjom u ovome dijelu naselja. Vjerojatnije je da upućuje na funkcionalne i prostorne veze s položajem na Hotelu Slavonija, gdje su takvi nalazi zabilježeni u većem broju, te se može pretpostaviti da se metalurška aktivnost odvijala upravo u središnjem dijelu naselja, na položaju Hotel Slavonija.

Oba su položaja bila dio jedinstvenoga, prostorno većega naselja koje se razvijalo na dvama prirodno povišenim platoima, razdvojenima utokom potoka Ervenice u Bosut. Takva organizacija prostora, s naseljem raspoređenim na odvojenim uzvišenjima unutar iste cjeline, pokazuje sličnosti s prostornim konceptom naselja na Vučedolu te upućuje na određeni stupanj planske organizacije prostora, u kojoj su pojedine funkcionalne cjeline bile promišljeno raspoređene u skladu s prirodnim konfiguracijama terena i komunikacijskim pravcima unutar naselja.

S obzirom na to da su intenzivnim zaštitnim istraživanjima, provedenima na ukupnoj površini od 10 591 m², definirane granice i ukupna površina naselja na telu Tržnica (5,27 ha), dosadašnja arheološka iskopavanja obuhvatila su oko 20 % njegove ukupne površine. Na području Ervenice, koje se prostire na 1,06 ha, istraženih 800 m² čini približno 7,5 % naselja, što upućuje na još uvijek ograničen uvid u njegovu cjelovitu prostornu organizaciju.

Iako su prostorne granice naselja danas jasnije definirane zahvaljujući dugogodišnjim zaštitnim istraživanjima unutar gradske cjeline Vinkovaca, velik dio njihove površine i dalje ostaje arheološki neistražen, a dosadašnji rezultati pružaju tek parcijalan uvid u njihovu složenu prostornu i funkcionalnu strukturu.

1.4. Radiokarbonski podaci i datiranje naselja na telu Tržnica

Prema radiokarbonskim analizama provedenima u Institutu Ruđer Bošković, naselje je izvorno na temelju dvaju uzoraka drvenoga ugljena datirano u razdoblje od približno 2550. do 2039. g. pr. Kr. (Z-1817, 3800 ± 140 ; Z-1818, 3830 ± 140) (Durman i Obelić 1989: Table 1). Isti su uzorci naknadno objavljeni s korekcijom vrijednosti i pripisani vinkovačkoj kulturi (Z-1817, 3810 ± 78 ; Z-1818, 3835 ± 78) (Forenbaher 1993: 242). U kasnijoj objavi ponovno je provedena kalibracija, kojom su dobiveni rasponi od 2668. do 2467. i 2632. – 2408. g. pr. Kr. (Durman 2000: 96).

Smatramo da navedeni datumi nisu pouzdani kronološki pokazatelji zbog visokih standardnih odstupanja, koja rezultiraju širokim kalibriranim vremenskim intervalima, ali i zbog nedovoljno jasno definiranoga arheološkog konteksta uzoraka. Takve okolnosti bitno umanjuju njihovu preciznost i interpretativnu vrijednost. Osim toga, datiranje drvenoga ugljena opterećeno je poznatim metodološkim ograničenjima, osobito tzv. *old wood* efektom, pri kojem izmjerena starost uzorka može odražavati vrijeme rasta stabla, a ne trenutak njegova korištenja ili deponiranja u arheološkome kontekstu.

S obzirom na navedeno, smatramo da ranije radiokarbonske datume treba interpretirati s oprezom te ih, barem zasad, izostaviti iz užih kronoloških razmatranja. Nove radiokarbonske analize provedene na uzorcima s istraživanoga prostora omogućile su preciznije sagledavanje kronološkoga okvira naseljavanja tijekom vučedolskoga razdoblja. Dobiveni rezultati pružaju pouzdaniju osnovu za interpretaciju unutarnje kronologije lokaliteta i ukazuju na prisutnost više razvojnih faza vučedolske kulture.

Tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja 2011. godine, provedenih pri izgradnji novoga stubišta Hotela Slavonija, dokumentirane su četiri vučedolske otpadne jame s karakterističnim keramičkim i koštanim inventarom (Krznarić Škrivanko 2012: 86; Rapan Papeša 2012: 114). AMS datumi dobiveni na uzorcima životinjskih zubi i uzorcima jelenjega roga smještaju te nalaze u raspon približno između 2890. i 2630. pr. Kr. (Tablica 1.3.). Takav kronološki

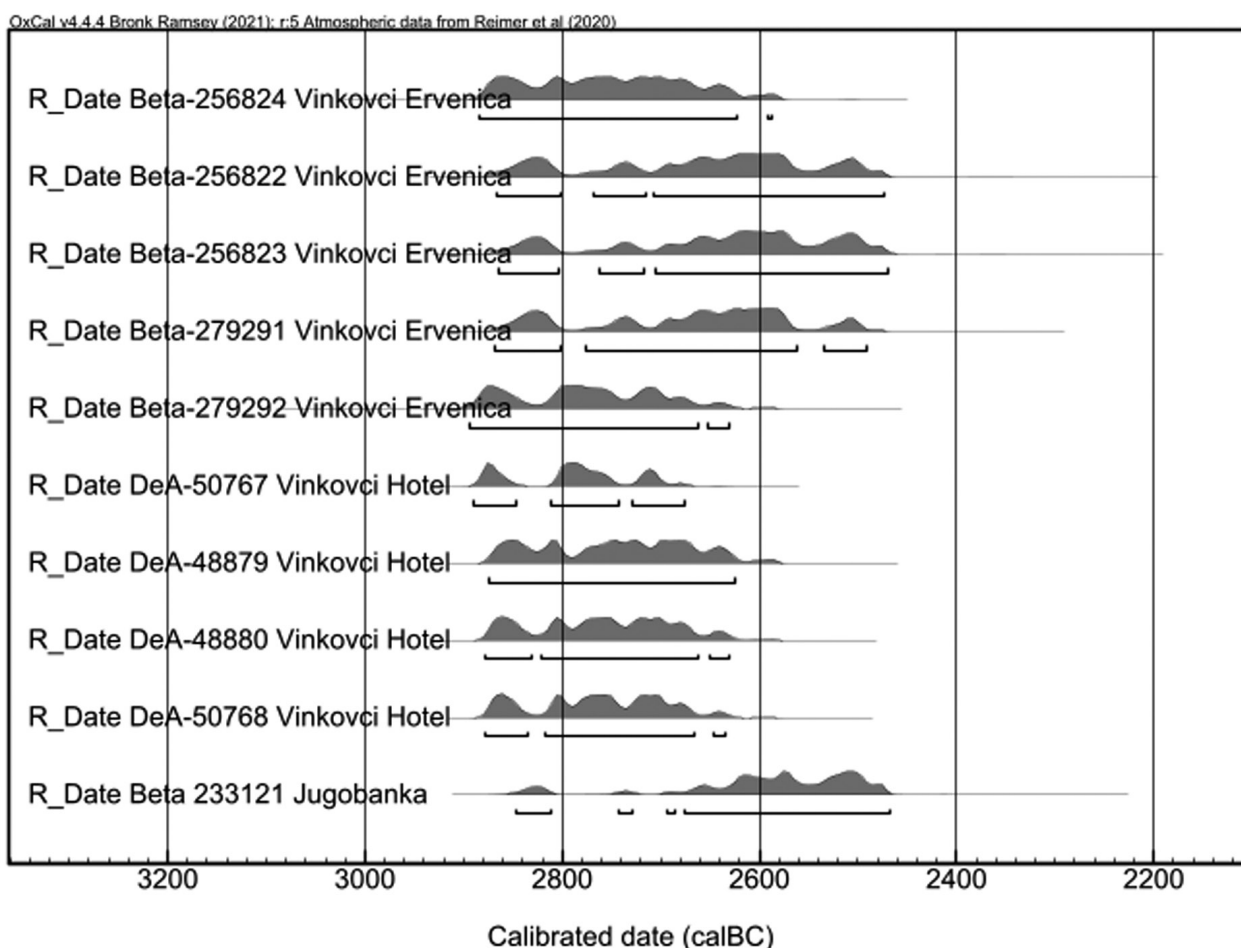
Lab. br.	Položaj	Kontekst i materijal	Datum (BP)	Kalibr. datum (cal BC) (2σ)
DeA-48879	Hotel Slavonija, stubište, 2011.	SJ 7 – zub	4146 ± 26	2880. – 2620.
DeA-48880	Hotel Slavonija, stubište, 2011.	SJ 3 – zub	4161 ± 25	2880. – 2630.
DeA-50767	Hotel Slavonija, 1977./1978.	A-3504 – alatka od roga	4195 ± 22	2890. – 2670.
DeA-50768	Hotel Slavonija, 1977./1978.	A-4648 – alatka od roga	4165 ± 21	2880. – 2630.
Beta-233121	Jugobanka, 1977./1978.	Grob 7	4050 ± 40	2840. – 2810. 2670. – 2480.

Tablica 1.3. Apsolutni datumi vučedolske kulture s položaja Hotel Slavonija i Jugobanka

okvir jasno odgovara starijoj fazi vučedolske kulture i ukazuje na intenzivnu naseljenost prostora u tome razdoblju.

Dodatnu dimenziju kronološkoj slici daje datum dobiven iz uzorka kosti ženske osobe iz groba 7, otkrivenoga tijekom iskopavanja Jugobanke 1978. godine (Tablica 1.3.). Taj nalaz upućuje na nastavak korištenja prostora i u kasnijem razdoblju, odnosno na prisutnost mlađe faze vučedolske kulture.

Uzimajući u obzir cjelokupan skup dostupnih AMS datuma, može se zaključiti da se oni u potpunosti uklapaju u postojeći kronološki okvir vučedolske kulture te potvrđuju prisutnost i starije i mlađe faze na istraživanome prostoru. Takva kronološka slika upućuje na kontinuitet naseljavanja i dugotrajnije korištenje prostora. O implikacijama tih rezultata za šire razumijevanje kronologije vučedolske kulture detaljnije će biti riječi u Poglavlju 2 – „Porijeklo i kronologija vučedolske kulture: relativni i apsolutni aspekti“.

Slika 1.25. Distribucije vjerojatnosti kalibriranih datuma i kalibrirani rasponi od dvije standardne devijacije za lokalitete tel Tržnica i Ervenica